

Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (FADN)

Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (*Farm Accountancy Data Network - FADN*) loodi Euroopa Liidu (EL) liikmesriikide poolt 1965. aastal eesmärgiga koguda informatsiooni põllumajanduslike majapidamiste majandustegevuse analüüsimiseks. Peamine eesmärk on olnud saada vajalikke baasandmeid EL põllumajanduspoliitika väljatöötamiseks ja tulemuste hindamiseks. FADN on siiani ainus tõsiseltvõetav andmebaas mikroökonomilisel tasandil.

Käesoleval ajal kogutakse andmeid ligikaudu 76 000-lt kindlate kriteeriumide alusel väljavalitud põllumajandustootjalt (testettevõttelt), kes esindavad rohkem kui nelja miljonit majapidamist 25 EL liikmesriigis (alates 2007. aastast 27 liikmesriiki). Testettevõtete valimiga on kaetud keskmiselt 43% majapidamiste arvust, 91% kasutusel olevast põllumajandusmaast, 93% standardkogutulust, 92% kasvatatavatest põllumajandusloomadest ning 71% tööjõukulust kogu EL-s. Väljatöötatud meetodika võimaldab laiendada testettevõtete majandustulemusi kogu põllumajandussektorile tervikuna.

Igale EL liikmesriigile on andmete tähtaegne esitamine kohustuslik ja selle nõude eiramisele võib järgneda trahvinõue. Andmete kogumise korraldamiseks on igas liikmesriigis määratud kontaktasutus, kes vastutab andmete õigsuse ja Euroopa Komisjonile (EK) tähtaegse edastamise eest. Andmete kogumise juhtimiseks on EK juures moodustatud FADN Komitee, kuhu kuuluvad kontaktasutuste esindajad kõigist liikmesriikidest.

Eestis alustati põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi loomisega 1996. aastal. Kontaktasutuseks on määratud **Maamajanduse Infokeskus**, andmebaasiga seotud tegevuste juhtimiseks on moodustatud FADN komisjon.

Metoodika

Selleks, et analüüsida olukorda põllumajandussektoris, tuleb eelkõige kindlaks teha, kui palju majapidamisi kuulub sellesse sektorisse, milline on nende suurus ja peamine tegevusala, st määratleda põllumajanduslike majapidamiste üldkogum. Põllumajanduslike majapidamiste üldkogumi suurus ja struktuur tehakse kindlaks põllumajandusloenduse tulemusena, muutuseid üldkogumis kajastatakse perioodiliselt korraldatavate struktuuriuuringute andmetest lähtudes.

Üldkogum

Üldkogum koosneb põllumajanduslikest majapidamistest. Statistilises mõistes on põllumajanduslik majapidamine ühtse tehnilise ja majandusliku juhtimisega tootmisüksus, kus toodetakse põllumajandus-saadusi ja:

- kus on vähemalt üks hektar kasutatavat põllumajandusmaad või
- kus on vähem kui üks hektar kasutatavat põllumajandusmaad ja kus toodetakse põllumajandussaadusi peamiselt müügiks või mille majanduslik suurus on üks **Euroopa suurusühik (ESU – European Size Unit)** või rohkem.

ESU on võetud kasutusele põllumajandusliku majapidamise **majandusliku suuruse** mõõtmiseks, et EL tasandil oleks võimalik erinevaid ettevõtteid ühise skaala põhjal suurusgruppidesse jaotada. ESU vastab standardkogutulu väärtusele 1 200 eurot (18 776 krooni). Oma ettevõtte või majapidamise majandusliku suuruse määramiseks

saab iga ettevõtja kasutada Maamajanduse Infokeskuse kodulehel asuvat majandusliku suuruse kalkulaatorit <http://www.maainfo.ee/data/kalkulaator/>.

Standardkogutulu (SGM - Standard Gross Margin) on majapidamises toodetud põllumajandustoodangu väärtuse (k.a otsetoetused) ja selle tootmiseks tehtud erikulude vahe, mis arvutatakse põllumajanduskultuuride kasvupinnast, loomade arvust ja standardkogutulu koefitsientidest lähtudes. SGM- koefitsiendid arvutatakse kolme aasta keskmisena põllumajandusmaa hektari ja looma kohta ning neid korrigeeritakse teatud perioodi järel. Teatud ulatuses on SGM-koefitsientide arvutus sarnane kattetulu arvestamise meetodikaga, kuid mitmed põhimõttelised erinevused ei anna võimalust väita, et kattetulu ja standardkogutulu oleksid samad.

Kindlasti tuleb meeles pidada, et standardkogutulu ja selle alusel arvestatud ettevõtte majanduslik suurus ei ole seotud ettevõtte müügituluga. Pigem näitab majanduslik suurus ettevõtte majanduslikku potentsiaali, võttes arvesse peamiste põllumajanduslikuks tootmiseks vajalike ressursside (põllumajandusmaa ja loomad) olemasolu.

Seoses uute suundadega EL põllumajanduspoliitikas, keskenduda rohkem maaelule ja põllumajanduskeskkonna säilitamisele, on tekkinud vajadus teha muudatusi ka FADN meetodikas. Päevakorral on teha põhimõtteline muudatus tüpoloogias, asendades ettevõtte majandusliku suuruse ja tüübi määratlemiseks aluseks oleva standardkogutulu **standardkogutoodanguga (SO - Standard Output)**. Käesoleval momendil on EK juurde loodud töögrupp, mis tegeleb standardkogutoodangu arvutamise meetodika väljatöötamisega. Üleminek uuele tüpoloogiale peaks aset leidma aastast 2010.

FADN huvitub ainult nn professionaalsetest ärielistest ettevõtetest (põllumajandustootjatest), kes põhilise osa oma sissetulekust saavad põllumajanduslikust tootmisest ning tootmise maht tagab põhitegevuse ja piisava sissetuleku vähemalt ühele töötajale. Põllumajandustootja on defineeritud kui terviklik ettevõtte, koos kõigi oma tegevustega, kaasa arvatud mitte-põllumajanduslikud tegevused (metsandus, taluturism jne).

Professionaalse tootja kohta piisava tootmise mahu tagamiseks on sisse seatud **ettevõtte minimaalne majanduslik suurus**, millest väiksemat tootjat ei saa põllumajandustootjate üldkogumisse arvata. Alampiiri seadmisel on põhimõtte, et üldkogumiga saaks kaetud ca 90% riigi põllumajanduslikust tootmisest. Alampiiri kehtestab igale liikmesriigile EK. Liikmesriikide lõikes on majandusliku suuruse alampiir erinev – kui enamuses uutes liikmesriikides on alampiiriks 2 ESU, siis Belgias, Suurbritannias, Hollandis ja Saksamaal on see tunduvalt kõrgem – 16 ESU. Eestile on kehtestatud FADN üldkogumisse kuuluva põllumajandustootja majandusliku suuruse alampiiriks 2 ESU.

Majandusliku suuruse alampiir EL liikmesriikides

EL liikmesriik	ESU
Belgia, Suurbritannia, Holland, Saksamaa	16
Taani, Prantsusmaa, Luksemburg, Austria, Rootsi, Suurbritannia (Põhja-Iirimaa), Soome, Malta	8
Slovakkia	6
Itaalia, Tšehhi	4
Kreeka, Hispaania, Iirimaa, Portugal, Ungari, Läti, Leedu, Poola, Sloveenia, Küpros, Eesti	2

Statistikaameti poolt 2005. aastal läbiviidud struktuuriuuringu andmetel oli Eestis 27 747 põllumajanduslikku majapidamist. Majandusliku suuruse alampiiri 2 ESU ületab neist 6 724 põllumajandustootjat ja nemad moodustavadki **üldkogumi FADN mõistes**. Seega, FADN vaatluse alt jääb välja rohkem kui 21 tuhat väikest majapidamist, kus küll tegeldakse mingil määral põllumajandusega, kuid tootmise maht on liiga väike, et tagada piisav sissetulek vähemalt ühele töötajale.

FADN üldkogumiga on hõlmatud 87,3% Eesti põllumajandusliku tootmise standardkogutulust, 24,2% põllumajanduslike majapidamiste koguarvust ning 83,5% põllumajandusmaast.

Igale üldkogumisse kuuluvale põllumajandustootjale on määratud tootmistüüp vastavalt EL tüpoloogiale ja majanduslik suurus ESU-des. Eestis on kasutusel seitse tootmistüüpi: taimekasvatus (A), aiandus (B), püsilikultuurid (D), piimatootmine (E), loomakasvatus (F), sea- ja linnukasvatus (G), segatootmine (H). Enamlevinud on taimekasvatuse, piimatootmise ja segatootmise tootmistüüp, kuhu kuulub kõige rohkem tootjaid.

Eesti põllumajandustootjate iseloomustamiseks võib öelda, et 6 724-st FADN üldkogumisse kuuluvast nn professionaalsest tootjast ligi pooled jäävad kõige väiksema majandusliku suurusega tootjate suurusgruppi (2...4 ESU), kellel võib tulevikus olla probleeme üha tugevnevas konkurentsis püsima jääda.

Valim

Tagamaks, et testettevõtetest kogutud andmete põhjal tehtud analüüsid annaksid objektiivse pildi kogu sektoris toimuva kohta, on väga tähtis, et põllumajandustootjate valim oleks võimalikult esinduslik ja sarnane üldkogumi struktuurile. Optimaalse valimi väljaselgitamiseks koostatakse valimiplaan, milles on esitatud analüüs ja põhjendused selle kohta, kuidas toimub testettevõtete valimine ja parima esindatuse tagamine tootmistüüpide ja majandusliku suuruse gruppide lõikes. Valimi suuruseks on Eestile kehtestatud 500 testettevõtet, seega iga valimisse kuuluv testettevõte esindab keskmiselt 13,5 põllumajandustootjat üldkogumis.

Väljavaliitud testettevõtteid püütakse hoida valimis võimalikult kaua. Siiski langeb igal aastal teatud arv testettevõtteid välja tegevuse lõpetamise, kõrvaltegevuse liiga suure osatähtsuse, tootmise mahu vähenemise jmt tõttu. Kuna testettevõtte andmete esitamine on vabatahtlik, võib ette tulla ka seda, et tootja ei soovi enam andmeid esitada.

Andmed

Andmete kogumiseks on Maamajanduse Infokeskusel koostööpartnerid maakondades ja enamasti on andmete kogujateks raamatupidamisteenust ja/või majandusalast nõu andvad konsulendid.

Peamiseks andmeallikaks on ettevõtte majandusaasta aruanne ja muud raamatupidamise dokumendid. Ettevõtte omaniku ja tema pereliikmete põllumajandustootmisega mitteseotud tegevused (nt pensionid, isiklikud maksud, kindlustushüvitised jms) kajastamisele ei kuulu.

Ettevõtte tasandil toimub andmete kogumine märtsist juulini, järgneb andmete kontroll ja sisestamine andmebaasi. Aasta lõpul koostatakse igale testettevõttele tagasisidena majandustulemuste analüüs, kus näidatakse arengutendentsid viimastel aastatel ning tuuakse võrdlused tootmistüübi ja suuruse poolest sarnase tootjate grupi vastavate näitajatega. Mida kauem on testettevõtte andmed andmebaasis olnud, seda

põhjalikumalt on võimalik tema majandustulemusi analüüsida. Osalemine andmekogujana FADN võrgustiku töös annab konsulendile võimaluse tõsta tootjale pakutava finantsmajandusala nõuande kvaliteeti, sest kasutada on lai valik andmeid mitmesuguste analüüside koostamiseks ja võrdlemiseks tootmistüübi ja majandusliku suuruse poolest sarnaste tootjate gruppide tulemustega ning ka EL liikmesriikide vastavate näitajatega.

Tagasiside andmeid esitanud testettevõttele on mõeldud kompensatsiooniks nähtud vaeva ja vastutulelikkuse eest andmete esitamisel. Kasu võiks sellest olla mõlemapoolne: konsulendile professionaalsete oskuste arendamise seisukohast ning tootjale informatsioon, milline on tema seis võrreldes teiste tootmistüübi ja suuruse poolest sarnaste tootjatega. Kindlasti on tagasiside kvaliteet selle koostaja ettevalmistusest ning ka tahtmisest oma tööd tulemuslikult teha. Paraku on seni veel tagasisidet koostavate konsulentide tase väga ebahühtlane ja ainult üksikud on võimelised sellise analüüsi koostama, mis tõepoolest ka tootja oma tegevuse üle mõtlema paneks.

Lisaks EK-le edastavatele andmetele kogutakse Eestis testettevõtetest hulgaliselt ka mitmesuguseid ökonoomilisi näitajaid, mis pakuvad huvi siseriiklikul tasandil. Andmete kogumise võrgustik on üles ehitatud selliselt, et vajadusel on lihtne igaaastase tavapärase andmete kogumise käigus küsida testettevõtetelt lisainformatsiooni ka mõnel muul aktuaalsel teemal.

Andmebaasi kasutamine

EK on kehtestanud meetodika teatud peamiste näitajate arvutamiseks (nn standardtulemused). Standardtulemused annavad üksikasjaliku ülevaate erinevate tootjate gruppide majanduslikust olukorrast. Testettevõtete standardtulemused arvutatakse kaalutud keskmistena, mis annab võimaluse üldistada saadud näitajaid kogu põllumajandustootjate üldkogumile. Kaalumiskoefitsiendid vastavad üldkogumi struktuurile nii erinevate tootmistüüpide kui ka suurusgruppide lõikes.

Andmete konfidentsiaalsuse tagamiseks üksikandmeid ei avaldata ja minimaalne grupi suurus andmete avalikustamiseks on viis ettevõtet.

Ühtne meetodika annab võimaluse võrrelda erinevate liikmesriikide standardtulemusi omavahel ja EL keskmiste näitajatega. Internetist võib leida kokkuvõtted EL kõikide liikmesriikide standardtulemuste kohta aadressil:

http://europa.eu.int/comm/agriculture/rica/index_en.cfm

Andmed on avaldatud aastate, liikmesriikide, tootmistüüpide ja majandusliku suuruse gruppide lõikes. Euroopa Liidu tasandil avalikustatakse andmed, kui grupi suuruseks on vähemalt 15 tootjat.

Käesolevast aastast alates on Eesti põllumajandustootjate majandustulemustega võimalik tutvuda ka Maamajanduse Infokeskuse kodulehel:

<http://www.maainfo.ee/data/tabel/>

Standardtulemused on saadaval aastate 2002-2006 kohta, kusjuures tootjaid on võimalik grupeerida ettevõtte majandusliku suuruse või põllumajandusliku maakasutuse järgi. Lisaks saab piimatootmisega tegelevaid ettevõtteid grupeerida ka karja suuruse järgi. Samuti on välja toodud majandustulemused maakondade lõikes. Lisatud on ka võimalus andmete salvestamiseks Excel-failina, et neid siis põhjalikumalt töödelda ja analüüsida.

Lisaks kohustuslikule andmete esitamisele EK-le oleks otstarbekas kasutada olemasolevat andmebaasi võimalikult laiaulatuslikult ka siseriiklikul tasandil. Seda enam, et FADN andmebaas on ainus andmeallikas, kus on suur hulk andmeid mikroökonomilisel e. ettevõtte tasandil. Jättes välja Eesti FADN algusaastad, mis kulusid suuremalt osalt võrgustiku ülesehitamisele ning meetoodika ja andmetöötluse tundmaõppimisele, siis alates 2002. aastast alates on andmebaasis saadaval küllaltki üksikasjalikud andmed 500 testettevõtte majandustulemuste kohta. Nende andmete baasil on võimalik koostada detailseid analüüse erinevate tootmistüüpide lõikes – näiteks piimatootmine, taimekasvatuse, segatootmine jne. Tootjaid saab grupeerida vastavalt analüüsi eesmärgile: lisaks majanduslikule suurusele (ESU) võib grupeerimise aluseks olla karja suurus, hektarite arv, töäjõuhikute arv, müügitulu, mahe- või tavatootmine, ettevõtlusvorm, ettevõtte juhi vanus jne.

FADN andmed on osutunud heaks allikaks põllumajandusliku keskkonnatoetuse, erinevate investeringutoetuste jmt programmide tulemuste hindamisel. Samuti on andmeid kasutatud kavandatavate toetusmeetmete väljatöötamisel simulatsioonide ja prognooside baasinformatsioonina.

Andmebaasi efektiivsema kasutamise eesmärgil on Eesti Maaülikooli Majandus- ja sotsiaalinstituudi ja Maamajanduse Infokeskuse vahel sõlmitud FADN andmete kasutamise leping. FADN andmeid on kasutatud statistika ja ökonomeetria ainekursuse praktikumides ning teadustöös. Reaalse andmebaasi andmete kasutamine annab tudengitele ettekujutuse sellest, milline on statistiline andmete kogum ning kuidas sellega töötada ning milliseid piiranguid seavad kasutada olevad andmed ökonomeetria analüüsile. Mida aasta edasi, seda pikemaks muutub FADN andmete aegriid, mis võimaldab analüüsida statistiliste näitajate dünaamikat ja suundumusi Eesti põllumajanduses.

Teadustöös on Maaülikoolis kasutatud FADN andmeid põllumajandustootmise investeringute vajaduste ja võimaluste analüüsimisel, põllumajandustootmise konkurentsivõime ja seda mõjutavate tegurite ning elatustalude jätkusuutlikkuse uurimisel.

Samuti on paljud üliõpilased kasutanud FADN andmeid oma lõpu- ja magistritöös teoreetilise osa sidumiseks praktilistel andmetel tuginevate analüüsides ja järeldustega.

Maamajanduse Infokeskuses tehtud töö põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi ülesehitamisel ja rakendamisel on hinnatud kvaliteetseks. Sellest annab tunnistust ka Maamajanduse Infokeskuse kaasamine rahvusvahelistesse projektidesse FADN juurutamiseks neis riikides, kus see veel puudub või esineb probleeme (Horvaatia, Bulgaaria). Eestis on käinud FADN-alasel õppereisil delegatsioonid Bulgaariast, Rumeeniast ja Horvaatiast ning kogemusi vahetamas kolleegid Lätist ja Leedust.

Kokkuvõtteks

Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas on ainus andmeallikas, mis sisaldab informatsiooni mikroökonomilisel tasandil. Kuigi andmebaas on loodud selleks, et täita kohustusi EK ees, oleks otstarbekas kasutada kogutud andmeid võimalikult aktiivselt ka siseriiklikult. Eesmärgiga laiendada andmete kasutamise võimalusi mitmesuguste analüüsides koostamisel kogutakse juba praegu testettevõtetest rohkem andmeid, kui on vaja kohustuslikult EK-le esitada. Andmete kogumine on üles ehitatud selliselt, et on võimalik lisada küsimusi ka muudel huvipakkuvatel teemadel,

kogudes sel teel tavapärase andmete kogumise käigus lisainformatsiooni kõigist testettevõtetest.

Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi andmeid võiksid aktiivsemalt kasutada ka konsulendid oma igapäevatoos.